

LESZEK GOŁDYKA

Uniwersytet Szczeciński

REGION ZACHODNIOPOMORSKI W PERSPEKTYWIE DEMOGRAFICZNEJ

W artykule, wykorzystując między innymi dane ostatniego badania spisuowego (zob. Jarosz 2004), próbuję w perspektywie demograficznej pokazać zachodniopomorską (północną) część pogranicza polsko-niemieckiego. W innych opracowaniach pokazuję w tej perspektywie lubuską (środkową) część tego pogranicza (Gołdyka 2005 i 2008). Ważne dla socjologów jest pytanie, czy regiony pogranicza polsko-niemieckiego są demograficznie specyficzne, czy właściwości tego pogranicza można przez odwołanie do danych demograficznych udokumentować?

Pod pojęciem perspektywy demograficznej kryją się podstawowe struktury i (naturalne oraz migracyjne) procesy ludnościowe. Część z tych struktur i procesów próbuje wyjaśniać teoria pierwszego i drugiego przejścia demograficznego (zob. np. Holzer 1998 i 1999; Kotowska 1998; Okólski 2004a i 2004b; Slany 2002), część próbuje wyjaśniać inne teorie demograficzne (np. Frątczak 2003).

W latach 1988–2002 ludność regionu zachodniopomorskiego zwiększyła się o 2,1%. Największy przyrost odnotowano w powiecie polickim (15,3%). Umiarkowane przyrosty odnotowano w powiecie koszalińskim (6,2%), gołeniewskim (4,7%), w Kołobrzegu (4,5%), w powiatach gryfińskim (3,9%) i starogardzkim (3,8%). Niskie w powiecie szczecineckim (2,7%), w Koszalinie (2,1%), w Szczecinie (1,2%), w powiatach choszczeńskim (1,2%), gryfickim

(0,6%), kamieńskim (0,6%) oraz białogardzkim (0,5%). Natomiast ubytki w Świnoujściu (-1,9%), w powiatach świdwińskim (-1,6%), pyrzyckim (-0,5%) oraz sławieńskim (-0,5%), myśliborskim (-0,3%) i drawskim (-0,2%). W 2002 roku region zachodniopomorski liczył 1 698,2 tys. mieszkańców (L.S, SDiSE: 24). W 2005 roku odnotowano w nim 1 694,2 tys. mieszkańców (RD: 42), a w 2006 – 1 692,8 (PDWZ: 12). Zamiast niewielkiego choćby przyrostu ludnościowego w latach 2002–2006 pojawił się ubytek (-0,32%). Obserwowany od 2002 do 2006 roku ujemny przyrost roczny jest efektem rosnącego ujemnego salda migracji, dwukrotnie wyższego od niewielkiego (dodatniego) przyrostu naturalnego (PDWZ: 12). W latach 2002–2006 (PVDZ: 12) najwięcej mieszkańców utraciły miasta: Szczecin (-1,5%) i Świnoujście (-1,7%) oraz powiaty: świdwiński, drawski i myśliborski (odpowiednio -1,6%, -1,2% i -1,1%). Powyższe dane wzmacniają hipotezę o demograficznej stagnacji regionu zachodniopomorskiego, rzutującej w ogólnym rozliczeniu na pomniejszanie jego demograficznych zasobów (zob. Gołdyka 2005 i 2008). Według przedostatniej prognozy demograficznej GUS, w 2030 roku w regionie zachodniopomorskim mieszkać będzie 1 580,1 tys. osób (RD: 216). Według najnowszej (względnie optymistycznej) prognozy demograficznej (uwzględniającej to, że rok 2003 był rokiem najniższych w Polsce po drugiej wojnie światowej urodzeń i że od 2004 roku obserwuje się w naszym kraju ich wzrost oraz uwzględniającej przystąpienie Polski do UE) w 2030 roku w województwie zachodniopomorskim mieszkać będzie 1 620,0 tys., a w 2035 – 1 580,0 tys. osób (PL-WE).

Hipotezę o wyraźnej stagnacji demograficznej regionu zachodniopomorskiego potwierdzają inne dane spisu powszechnego (zob. tabela 1).

W latach 1988–2002 w miastach regionu przybyło 32 tys., a na wsi – mniej niż 4 tys. mieszkańców. Różnice pomiędzy 1988 a 2002 rokiem są śladowe. W latach 2002–2006 odnotowano zmniejszenie ludności miejskiej (-10 105 osób), a zwiększenie wiejskiej (5225 osób). W 2006 roku ludność miejska to 69,0% mieszkańców regionu (PDWZ: 12). Powyższe informacje świadcząc o demograficznej stagnacji regionu zachodniopomorskiego, mówią też o zatrzymaniu procesu urbanizacji (por. Styk 2004).

Tabela 1

Ludność województwa zachodniopomorskiego
Stan oraz struktura demograficzno-społeczna w latach 1988–2002

Wyszczególnienie	Ogółem		Miasta		Wieś	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
Ludność ogółem (w tys.):	1 662,6	1 698,2	1 148,6	1 180,6	514,0	517,6
Mężczyźni	820,2	827,6	559,7	567,3	260,5	260,3
Kobiety	842,4	870,5	588,9	613,3	253,5	257,3
Na 100 kobiet przypada mężczyzn	103	105	105	108	97	99
Ludność według wieku (w %):						
0–14 lat	26,5	18,1	25,2	16,3	29,4	22,2
15–19	7,2	8,7	7,5	8,4	6,4	9,3
20–24	6,3	8,5	6,1	8,7	6,9	8,0
25–29	7,8	7,7	7,5	7,9	8,5	7,2
30–34	9,8	6,2	10,0	6,2	9,4	6,4
35–39	9,4	6,2	10,0	6,1	7,8	6,5
40–44	6,3	7,9	6,9	7,9	5,1	8,0
45–49	4,5	8,9	4,8	9,2	3,8	8,0
50–54	5,1	8,0	5,3	8,7	4,6	6,5
55–59	5,2	4,4	5,2	4,8	5,2	3,6
60–64	4,6	3,9	4,6	4,2	4,7	3,3
65–69	3,1	4,0	3,0	4,1	3,4	3,5
70 lat i więcej	4,2	7,5	3,9	7,5	4,8	7,5
Ludność w wieku 15 lat i więcej (w tys.)	1 222,6	1 390,8	859,6	988,0	363,0	402,8
Według poziomu wykształcenia (w %):						
Wyższe	6,7	10,4	8,6	12,8	2,3	4,3
Średnie i policealne	25,8	32,8	31,2	38,0	13,0	20,3
Zasadnicze zawodowe	22,4	22,8	22,2	20,8	22,7	27,5
Podstawowe	37,9	28,5	33,5	23,5	48,2	40,9
Pozostałe i nieustalone	7,3	5,5	4,5	4,9	13,8	7,0
Ludność według głównego źródła utrzymania (w tys.),						
w tym:						
Dochody z pracy poza rolnictwem	593,4	477,0	493,6	376,6	99,7	100,4
Dochody z pracy w rolnictwie	150,9	42,2	31,4	7,8	119,5	34,4
Niezarobkowe źródło	271,4	471,8	186,2	326,4	85,2	145,4
Na utrzymaniu	646,9	680,1	437,3	446,0	209,6	234,1

Źródło: *Ludność. Stan oraz struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna. Województwo Zachodniopomorskie. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 2003: 51.

Dochody z pracy w rolnictwie w 1988 roku uzyskiwało 119,5 tys., a w 2002 – 34,4 tys. mieszkańców wsi (por. Gorlach, Drag, Nowak 2004). W tym samym okresie wydatnie wzrosła (z 85,2 do 145,4 tys.) wśród mieszkańców wsi kategoria utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych (emerytury, renty, zasiłki). Ważne zmiany można także obserwować wśród ludności miejskiej. Dochody z pracy poza rolnictwem w 1988 roku uzyskiwało 493,6, a w 2002 – 376,6 tys. mieszkańców miast. Jednocześnie w latach 1988–2002 wzrosła wydatnie liczebność utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych (z 271,4 do 471,8 tys.).

Przyglądając się zmianom, jakie pojawiły się w latach 1988–2005 w strukturze biologicznych kategorii wieku (tabela 2), można dochodzić do następujących spostrzeżeń.

Tabela 2

Kategorie biologiczne wieku w województwie zachodniopomorskim
w latach 1990–2005 (w %)

Kategoria wieku	Ogółem				Miasta				Wieś			
	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005
0–14	25,7	22,7	19,0	16,1	24,3	21,1	17,2	14,6	29,0	26,5	23,2	19,7
0–19	33,5	31,4	27,9	23,6	32,4	29,9	25,9	21,6	35,9	34,8	32,4	28,0
65 lat i więcej	7,9	9,5	11,1	12,1	7,5	10,6	11,2	12,6	8,8	10,6	10,8	10,9
Współczynnik dynamiki demograficznej*	1,659	1,323	1,124	1,055	1,449	1,223	1,007	0,985	1,971	1,523	1,387	1,211

* liczba urodzeń na 1 zgon.

Źródło: *Rocznik Demograficzny 2006*, GUS, Warszawa 2006: 60–62.

Udział kategorii najmłodszej (0–14 lat) zmniejszył się znacząco (z 25,7% do 16,1%). Także udział kategorii powiększonej o jedną kohortę (0–19 lat) zmniejszył się (z 33,5% do 23,6%). Natomiast udział kategorii najstarszej (65 lat i więcej) wzrósł (z 7,9% do 12,1%). Obserwacja 17-letniego okresu (1988–2005) ukazuje więc proces kształtowania się niekorzystnych proporcji kategorii najmłodszych i najstarszych mieszkańców regionu. Pierwszych z biegiem czasu jest relatywnie coraz mniej, drugich relatywnie coraz więcej. Najnowsza prognoza demograficzna podaje, że udział kategorii najmłodszej (0–14

lat) w roku 2015 zmniejszy się do 14,9%, w roku 2030 do 13,4%, a w 2035 do 12,3%. Odpowiednio udział kategorii najstarszej (65 lat i więcej) wzrośnie w tych latach odpowiednio do 19,1%, 22,7% i 26,8% (PL-WE).

Jeśli przyrzeć się ekonomicznym kategoriom wieku, to w latach 1988–2002 (L.S, SDiSE: 26) bardzo wyraźnie zmniejszył się (z 31,0% do 23,1%) udział kategorii przedprodukcyjnej (0–17 lat), szczególnie w miastach (z 30,1% do 21,1%). W tym okresie także zmniejszył się (z 43,1% do 40,3%) udział kategorii produkcyjnej – mobilnej (18–44 lata), a powiększył (z 16,8% do 23,1%) udział kategorii produkcyjnej – immobilnej (45–64 lata mężczyźni, 45–59 lat kobiety) oraz poprodukcyjnej (z 9,9% do 13,6%). Istotne wydaje się zwłaszcza powiększenie udziału kategorii produkcyjnej – immobilnej, bowiem to właśnie ta kategoria odznacza się szczególną podatnością na dezaktywizację zawodową. W latach 2002–2006 zmniejszył się (z 23,1% do 19,9%) udział kategorii przedprodukcyjnej (w miastach z 21,1% do 18,1%) i zwiększył (z 13,6 do 14,3%) udział kategorii poprodukcyjnej (PDWZ: 38). W porównaniu do roku 2002 (2002 = 100) udział kategorii przedprodukcyjnej w 2006 roku wynosi 87,9, a kategorii poprodukcyjnej 104,1 (PDWZ: 39).

W układaniu się w określonych proporcjach biologicznych i ekonomicznych kategorii wieku odzwierciedla się proces przejścia demograficznego oraz (polska specyfika) proces falowania demograficznego, który da o sobie znać w bliższej (2015) oraz dalszej (2035) przyszłości. Według ostatniej prognozy (PL-WE) udział kategorii przedprodukcyjnej będzie się zmniejszał (w 2015 r. wyniesie 17,9%, w 2030 – 16,6%, a w 2035 – 15,3%); udział kategorii produkcyjnej mobilnej także będzie coraz mniejszy (wyniesie odpowiednio 39,5%, 31,6% i 30,1%); udział podatnej na dezaktywizację zawodową kategorii immobilnej ulegnie nieznacznemu wzrostowi (wyniesie odpowiednio 23,5%, 26,3% i 27,8%), natomiast udział kategorii poprodukcyjnej będzie coraz większy (wyniesie odpowiednio 19,1%, 25,5% i 26,8%). Współczynnik obciążenia ekonomicznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) z 52,0 w roku 2006 (RSWZ-WE) wzrośnie do 56,4 w 2015, 64,9 w 2020 i do 72,1 w roku 2030 (PDWZ: 41).

Udział kategorii najmłodszej (0–2) z 2,9% w 2007 roku wzrośnie do 3,1% w 2015, aby w 2035 zmniejszył się do 2,2%. Udział kategorii przedszkolnej (3–6) wyniesie odpowiednio 3,7%, 4,2% i 3,1%. W przypadku uczniów szkół podstawowych (7–12) prognozowany udział odpowiednio obniży się z 6,3% do 5,8% i 5,1%; udział gimnazjalistów (13–15) z 3,8% obniży się do 2,8%, aby powięk-

zyć się do 2,9%; licealistów (16–18) wyniesie odpowiednio 4,2%, 3,0 i 3,1%; studentów (19–24) – 10,0%, 7,5% i 6,7%. Udział kategorii w wieku 65 lat i więcej, jak podałem wyżej, wyniesie odpowiednio 19,1%, 22,7% i 26,8%, a liczącej 75 lat i więcej z 5,4% w 2007 roku wzrośnie w 2015 do 6,2% i w 2035 do 12,8% (PL-WE). Do 2015 i 2035 roku oscylować będzie liczebność wszystkich kategorii demograficznych, będąc ważnym uwarunkowaniem polityki społecznej.

Interesująco wypada porównanie wyników spisowych dotyczących stanu cywilnego faktycznego (L.S, SDiSE: 32). W 1988 roku odnotowano 190,8 tys., a w 2002 – 247,7 tys. mężczyzn w stanie wolnym (dynamika 143,9) oraz odpowiednio 219,4 tys. i 320,0 tys. kobiet w takim właśnie stanie (dynamika 145,9). W okresie między spisami zmniejszyła się liczebność pozostających w stanie małżeńskim z 812,3 tys. do 796,0 tys. (dynamika 96,0). W 2002 roku wśród liczących sobie 15 i więcej lat mieszkańców województwa zachodniopomorskiego było 54,7% żonatyh i zamężnych pozostających w małżeństwie, 29,7% kawalerów i panien, 8,6% wdowców i wdów, 5,1% rozwiedzionych (L.S, SDiSE: 32, 136). Udział żonatyh i zamężnych ma istotny związek z rozwojem demograficznym, wciąż bowiem jeszcze w Polsce większość dzieci rodzi się w związkach małżeńskich.

Współczynnik zawieranych małżeństw w województwie zachodniopomorskim w latach 1990–2004 zmniejszył się od 9,4 do 5,3, aby w 2005 roku zwiększyć do 6,0. W latach 1990–2005 współczynnik ten w miastach regionu obniżył się z 8,4 do 6,0, a na wsi od 11,7 do 5,9 (tabela 3). Wiek środkowy nowożeńców wyniósł dla kobiet 25,7, dla mężczyzn – 27,9 (RD: 240). W 2005 roku udział nowożeńców (na 1000 mieszkańców liczących 15 lat i więcej danej płci i kategorii wieku) wyniósł dla 20–24-letnich mężczyzn 25,2, a dla kobiet w tym wieku – 43,5. Natomiast dla 25–29-letnich mężczyzn – 50,0, a dla analogicznej kategorii kobiet – 44,5 (RD: 243).

W 2006 roku w województwie zachodniopomorskim zawarto 9778 małżeństw. Współczynnik wyniósł 6,9. Zwraca uwagę podwyższenie wieku zawierania małżeństwa, szczególnie wśród kobiet. W 2006 roku odnotowano zbliżone odsetki kobiet w wieku 20–24 i 25–29 lat, które zawarły związek małżeński (odpowiednio 35,7% i 35,2%), podczas gdy w 2002 roku dominowała kategoria pierwsza (43,4%). Wzrasta liczba nowożeńców w wieku 30–34 lata, coraz mniej kobiet i mężczyzn zawiera związek małżeński przed 30. rokiem życia. W 2006 roku o 8,5% mężczyzn i 4,7% kobiet mniej niż w roku 2002 zawarło związek małżeński przed „trzydziestką” (PDWZ: 15).

Tabela 3

Małżeństwa i rozwody w województwie zachodniopomorskim
w latach 1990–2005

Małżeństwa i rozwody		W liczbach bezwzględnych				Na 1000 ludności			
		1990	1995	2004	2005	1990	1995	2004	2005
Małżeństwa ogółem		11706	9018	7402	8441	9,4*	6,4*	5,3*	6,0*
Rozwody ogółem		2714	2363	3510	3678	1,6	1,4	2,1	2,2
Małżeństwa	Miasta	7305	6204	5193	5933	8,4*	6,3*	5,2*	6,0*
	Wieś	4401	2784	2209	2508	11,7*	6,8*	5,3*	5,9*
Rozwody	Miasta	2236	2062	2966	2965	1,9	1,7	2,5	2,5
	Wieś	478	301	544	713	0,9	0,6	1,0	1,4
Małżeństwa	Koszalin	681	559	453	547	7,9*	6,9*	6,0*	5,9*
	Szczecin	2533	2021	1816	1997	8,1*	5,9*	5,2*	5,7*
Rozwody	Koszalin	222	205	245	215	20,7**	18,7**	23,1**	20,3**
	Szczecin	925	814	1203	1226	23,0**	20,9**	29,8**	30,5**

* na 1000 ludności w wieku 15 lat i więcej.

** na 10 000 ludności.

Źródło: *Rocznik Demograficzny 2006*, GUS, Warszawa 2006: 234, 274, 287, 289.

Współczynnik rozwodów w latach 1990–2005 wzrastał od 1,6 do 2,2, w miastach od 1,9 do 2,5, na wsi zachodniopomorskiej od 0,9 do 1,4 (tabela 3). Współczynnik rozwodów w regionie był w latach 1990–2005 roku wyższy niż dla Polski. Dla całego kraju wynosił odpowiednio 1,1–1,8 (RD: 287).

W 2006 roku rozwiodło się w województwie zachodniopomorskim 4,6 tys. par małżeńskich (83,5% to pary miejskie). W odniesieniu do roku 2002 odnotowano wzrost o 65,2%. Współczynnik rozwodów wyniósł 2,7. W 2006 roku na 1000 nowo zawartych małżeństw przypadało 475 rozwodów (PDWZ: 16). Dla porównania, w 2005 roku na 1000 nowo zawartych małżeństw przypadało 445,7 rozwodów (w Polsce 326,6 – RD: 289). Rysujący się trend polega, mimo zmian w latach 2005–2006, na wciąż względnie słabej gotowości mieszkańców województwa zachodniopomorskiego do zawierania związków małżeńskich, przy relatywnie wzrastającej gotowości do rozwodów. W 2005 roku wartość współczynnika małżeństw rozwiązywanych przez rozwód (na 1000 istniejących) dla Polski wynosiła 7,6, dla województwa zachodniopomorskiego 9,7

(dla dolnośląskiego i lubuskiego odpowiednio 11,2 i 11,5), a dla świętokrzyskiego 2,8 (dla lubelskiego i podkarpackiego 5,5). Wartość współczynnika małżeństw rozwiązywanych przez rozwód (na 1000 ludności) w 2005 roku dla województwa zachodniopomorskiego wynosiła 2,2, dla dolnośląskiego i lubuskiego odpowiednio 2,6 i 2,5, a dla województwa świętokrzyskiego, lubelskiego i podkarpackiego odpowiednio 0,7, 1,3 i 1,3 (RD: 233).

W analizach demograficznych zwraca się uwagę na systematycznie zmniejszającą się (i niezależnie od regionalnych różnicowań), generalnie niską liczbę urodzeń. Zdaniem Marka Okólskiego, w Polsce zjawisko to ma podłoże w procesach schyłkowych, poprzedzających zmianę społeczno-ustrojową, a przebieg transformacji je wzmacniał. Rekomenduje w związku z tym obserwowanie zmian demograficznych w Polsce nie od roku 1989, lecz od 1984 lub 1985 (2004b: 265–291; 2006: 111, 138). Co do regionu zachodniopomorskiego to, tak jak w Polsce, po spadku widocznym jeszcze do 2003 roku, od każdego następnego zauważalny jest powolny wzrost (średniorocznie o 1,1%) liczby urodzeń, pozostając dalej na niskim, niepozwalającym na prostą reprodukcję demograficzną poziomie.

Wśród odnotowanych w 2005 roku urodzeń żywych (16 108) 36,8% stanowiły urodzenia pozamałżeńskie (najwyższy wojewódzki wskaźnik w kraju; Polska – 18,5%). Wśród urodzeń żywych odnotowanych w 2006 roku (16 411) 37,9% stanowiły pozamałżeńskie (Polska – 18,0%), w miastach ich odsetek był wyższy niż na wsi (odpowiednio 64,2% i 58,4%). Liczba urodzeń pozamałżeńskich rośnie i np. w 2006 roku w stosunku do 2004 zwiększyła się o 28,9% (RD: 308; RSWZ-WE; PDWZ: 16). M. Okólski zwraca uwagę, że fenomenem obszarów zasiedlonych całkowicie lub w większości przez ludność napływową stał się wysoki odsetek urodzeń pozamałżeńskich. Stanowiły one w 2003 roku ponad jedną trzecią wszystkich urodzeń na Pomorzu Zachodnim, blisko jedną trzecią na Ziemi Lubuskiej, jedną czwartą na Dolnym Śląsku i ponad jedną piątą na Pomorzu, Kujawach oraz Warmii i Mazurach (w 1983 r. w tych częściach Polski udział takich urodzeń to 6–7%). W Małopolsce i na Podkarpaciu w 2003 roku odnotowano 8% urodzeń pozamałżeńskich. W 2003 roku najwyższy odsetek dzieci nieślubnych odnotowano wśród mieszkańców wsi województwa zachodniopomorskiego (37,0%). Wśród mieszkańców wsi małopolskiej w tym roku odsetek dzieci nieślubnych (5,0%) był zasadniczo odmienny (Okólski 2006: 123).

Najczęściej (dane z 2002 roku – RD: 204) rodziny niepełne z samotną matką spotyka się w województwach dolnośląskim (19,7%), zachodniopomorskim (19,0%) i lubuskim (18,8%), najrzadziej w śląskim (15,3%) i podkarpackim (15,5%). Analitycy podkreślają zmianę wieku rodzających kobiet. Urodzenia matek nastoletnich w regionie stanowiły w 2002 roku 9,5%, a w 2006 7,3% ogółu urodzeń, natomiast urodzenia matek mających 35–39 lat stanowiły odpowiednio 6,6% i 7,3% ogółu urodzeń (PDWZ: 67). W 2002 roku najwięcej dzieci rodziły matki mające 20–24 lata, a w 2003 mające 25–29 lat. Przed ukończeniem przez matkę 30. roku życia urodziło się w 2002 roku 74,9% dzieci, a w roku 2006 – 69,8%. W latach 2002–2006 (PWDZ: 16-17, 71) współczynnik płodności kobiet (urodzenia żywe na 1000 kobiet w odpowiednim wieku) mających 20–24 lata obniżył się z 74,2 do 63,9 (zwraca uwagę różnica między miastem – 53,3 i wsią – 85,1), a mających 30–34 lata wzrósł z 48,8 do 57,0 (miasta – 57,6, wieś – 55,7).

Co się tyczy zgonów, to w latach 2002–2006 zauważalna jest niewielka tendencja wzrostowa. Zgonów mężczyzn było więcej niż zgonów kobiet i odsetek ten był wyższy na wsi niż w mieście, natomiast przyrost zgonów kobiet był wyższy niż zgonów mężczyzn, szczególnie na wsi. Współczynnik zgonów ogółem i w miastach rósł od 8,8 w 2002 roku do 9,0 w 2005 i 9,3 w 2006 (na wsi od 8,6 do 9,1). W 2006 roku przyczyną największej liczby zgonów były choroby układu krążenia (45,7%) i nowotwory (26,4%). Największą umieralność odnotowano wśród mężczyzn w wieku 75–79 lat, a wśród kobiet w wieku 85 lat i więcej. Niezależnie od płci zaobserwowano zwiększenie liczby zgonów wśród osób w wieku 55–59 lat, osłabiające hipotezę o przezwycięzeniu kryzysu zdrowotnego społeczeństwa polskiego i znaczącej poprawy stanu jego zdrowia w latach 90. XX wieku (Okólski 2007: 39, 47–48; 2004b: 160–172, 269). Wartość wskaźnika $e(0)$ (przeciętnego dalszego trwania życia) w 2005 roku wynosiła dla mężczyzn 70,6 lat, a dla kobiet 78,8 lat i wzrosła od 2002 roku odpowiednio o 0,7 i 0,5 roku (RD: 43, PDWZ: 17, 72).

Wartość współczynnika dynamiki demograficznej w regionie zachodniopomorskim od 1990 do 2005 roku systematycznie spada (tabela 3), w 2006 roku wynosiła 1,048 (PDWZ: 71). Współczynnik reprodukcji ogólnej (TFR) w tym regionie w roku 2002 wynosił 1,237, a w 2006 roku 1,251. Współczynnik reprodukcji brutto (urodzenia żywe dziewcząt na kobietę w wieku rozrodczym) wynosił odpowiednio 0,598 i 0,607 (PDWZ: 71). W analizach demograficznych zwraca się między innymi uwagę na to, że w latach 1950–1951 bardzo wysoką

plodnością odznaczały się województwa północne i zachodnie: koszalińskie, olsztyńskie, szczecińskie, wrocławskie i zielonogórskie. W każdym z nich TFR (współczynnik dzietności ogólnej) przekraczał poziom 4,5, a w pierwszym (4,79) był wyższy od średniej krajowej o 33% (Okólski 2006: 111). W 1983 roku (inny podział administracyjny) najniższe wartości TFR (poniżej 1,45) osiągał w województwach zachodnich (wrocławskim, jeleniogórskim, szczecińskim i wałbrzyskim), a najwyższe (powyżej 2,80) występowały w 9 województwach na wschodzie i południowym wschodzie. Płodność na terenie zachodniej Polski z największej stała się najmniejsza (Okólski 2006: 112).

Przywoływane wyżej dane świadczą na rzecz hipotezy o bardzo głębokiej demograficznej stagnacji regionu zachodniopomorskiego, rzutującej w ogólnym bilansie na uszczuplanie (zubażanie) jego demograficznych zasobów. Podane wyżej dane dotyczące małżeństw (mniej niż w kraju), rozwodów (więcej niż w kraju) oraz urodzeń (więcej niż w kraju pozamałżeńskich) mogą być także podstawą hipotezy o zmianie w regionie wzorca zachowań małżeńskich i prokreacyjnych.

Ostatnie badanie spisowe pokazuje, że nieco mniej niż połowa (49,9%) mieszkańców województwa – najniższy odsetek w Polsce – mieszka w nim od urodzenia (848,1 tys.). Trochę więcej niż jedna trzecia (37,3%) przybyła doń w 1988 lub wcześniejszym roku. Nieco więcej niż jedna dziesiąta (11,5%) napłynęła w latach 1989–2002, w tym 11,3% z kraju, a 0,2% z zagranicy (S, SDiSE: 43–44).

Badanie to ponadto pokazuje (ML: 27), że wśród ruchliwych przestrzennie mieszkańców województwa zachodniopomorskiego (828,8 tys.), a więc tych, którzy nie mieszkają w nim od urodzenia, jest 23,6% przybyłych do miejscowości aktualnego zamieszkania w latach 1989–2002 (2,0% z zagranicy). Minimalnie większą ruchliwością przestrzenną odznaczają się mieszkańcy miast (50,5%) niż wsi (49,1%), znacząco większą natomiast kobiety (53,3%) niż mężczyźni (46,7%).

Przyglądając się wewnętrznym migracjom z lat 1989–2002 (ML: 29), można zauważyć, że najbardziej mobilni są mieszkańcy województwa pomorskiego, wśród których 11,7% ludności ogółem to osoby przybyłe w tym okresie. Kolejne województwa to warmińsko-mazurskie i lubuskie (po 11,5%). Najmniej ruchliwi przestrzennie są mieszkańcy centralnej i południowej Polski (łódzkie – 8,5%, świętokrzyskie – 8,4%). W latach 1989–2002 do województwa zachodniopomorskiego najczęściej przybywali (ML: 30) migranci z pomorskie-

go (17,0%), wielkopolskiego (14,4%) i lubuskiego (11,9%). Wśród migrantów z lat 1988–2002 najliczniejszą kategorię stanowiły osoby w wieku 25–29 lat. Wśród migrantów w wieku 15 lat i więcej przeważają osoby pozostające w związku małżeńskim, wśród migrantów w wieku 13 lat i więcej co trzecia osoba posiadała wykształcenie średnie (z wyraźną przewagą zawodowego), a prawie 16% wykształcenie wyższe (ML: 33-34). Co się tyczy migracji międzywojewódzkich, to w latach 1988–2002 napływ do zachodniopomorskiego z innych województw wyniósł 52 728 osób (z miast – 38 218, ze wsi – 14 510), a odpływ z zachodniopomorskiego do innych województw wyniósł 55 651 osób (do miast – 43 410, do wsi – 12 241). Saldo migracji za ten okres jest ujemne zarówno w rozliczeniu województwa (–2923), jak i miast (–689) oraz wsi (–2234). Ze wsi do miast przybyło 18,3%, ze wsi na wieś – 9,3%, z miast do miast – 57,1%, z miast na wieś 15,3%. Jeśli idzie o odpływ, to ze wsi do miast ubyło 18,2%, ze wsi na wieś – 9,1%, z miast do miast 59,8%, z miast na wieś – 12,9% (ML: 53). Powyższe dane potwierdzają wniosek o radykalnym ograniczeniu migracji wewnętrznych (Okólski 2007: 72; RD: 426–428), obniżeniu do poziomu „społecznie możliwego” minimum (Okólski 2004b: 268).

W latach 2002–2006 sytuacja nie uległa zmianie (PDWZ: 19). Ujemne saldo migracji pogłębiało się w tempie 7,4% średniorocznie. Mieszkańcy regionu wyjeżdżali do województw wielkopolskiego, pomorskiego, lubuskiego, mazowieckiego, łódzkiego i małopolskiego. Między województwami częściej migrowały kobiety, wśród migrantów dominowały osoby w wieku 25–29 lat (18,5% napływu i odpływu).

Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego jest w wielu zakresach odzwierciedleniem sytuacji ogólnopolskiej. Odrębności demograficznej pogranicznego (zachodniego) województwa prawdopodobnie poszukiwać należy w danych dotyczących wzorca zachowań małżeńskich i wzorca zachowań prokreacyjnych. Możliwa do wyprowadzenia z danych demograficznych i sprawdzania w badaniach socjologicznych hipoteza mówi, że zachodnie pogranicze, z punktu widzenia jego mieszkańców, warunkuje małżeńskie i prokreacyjne zachowania, polegające – przykładowo – na osłabieniu gotowości do zawierania małżeństw, i to szczególnie małżeństw w relatywnie młodym wieku, na przesunięciu w górę średniego wieku wstępowania w związki małżeńskie, na przesunięciu w górę wieku urodzenia pierwszego dziecka, na wzmocnieniu gotowości do przeprowadzenia rozwodu, na przesunięciu prokreacji poza małżeństwo lub – inaczej – na osłabieniu prokreacji małżeńskiej.

Literatura

- Frątczak E. 2003, *Teoretyczne podstawy badania norm, wartości, postaw i zachowań w odniesieniu do zjawisk i procesów demograficznych*, w: K. Slany, A. Małek, I. Szczepaniak-Wiechy (red.), *Systemy wartości a procesy demograficzne*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków.
- Gołdyka L. 2005, *Przeobrażenia demograficzne w województwie lubuskim u schyłku XX i na początku XXI wieku*, w: C. Osękowski, J. Korbicz (red.), *Województwo lubuskie w roku przyjęcia do Unii Europejskiej*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
- Gołdyka L. 2008, *Pogranicze polsko-niemieckie w perspektywie demograficznej*, w: Z. Kurcz (red.), *Polskie pogranicza w procesie przemian*, t. I, Wałbrzyska Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wałbrzych.
- Gorlach K., Drąg Z., Nowak P. 2004, *Ku wsi zdezagryzowanej? Ludność wiejska i rolnicza w świetle wybranych danych spisu powszechnego*, „Studia Socjologiczne”, nr 1 (172).
- Holzer J.Z. 1999, *Demografia*, PWE, Warszawa.
- Holzer J.Z. 1998, *Problemy demograficzne świata, Europy i Polski w pierwszej połowie XXI wieku*, w: *Spółczesność polskie wobec wyzwań transformacji ustrojowej. Problemy społeczne i demograficzne w perspektywie przyszłości świata i Polski*, GUS, Warszawa.
- Jarosz M. 2004, *Narodowy Spis Powszechny 2002. Wady i zalety*, „Studia Socjologiczne”, nr 1 (172).
- Kotowska I. 1998, *Teoria drugiego przejścia demograficznego a przemiany demograficzne w Polsce*, „Studia Demograficzne”, nr 4.
- Okólski M. 2004a, *Demografia*, Scholar, Warszawa.
- Okólski M. 2004b, *Demografia zmiany społecznej*, Scholar, Warszawa.
- Okólski M. 2006, *Płodność i rodzina w okresie przemian*, w: J. Wasilewski (red.), *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, Scholar, Warszawa.
- Okólski M. 2007, *Przemiany ludnościowe we współczesnej Polsce z perspektywy minionego stulecia*, w: M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Scholar, Warszawa.
- Slany K. 2002, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków.
- Styk J. 2004, *Charakterystyka ludności miejskiej według danych NSP z 2002 roku*, „Studia Socjologiczne”, nr 1 (172).

Źródła

- Ludność. Stan oraz struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna. Województwo Zachodniopomorskie*, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 2003 (w tekście: L.S, SDiSE).
- Migracje ludności. Województwo Zachodniopomorskie*, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 2004 (w tekście: ML).
- Prognoza ludności na lata 2008–2035*, wersja elektroniczna, GUS, Warszawa 2008, <http://www.stat.gov.pl> (w tekście: PL-WE).
- Przemiany demograficzne w województwie zachodniopomorskim w latach 2002–2006*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 2007 (w tekście: PDWZ).
- Rocznik Demograficzny 2006*, GUS, Warszawa 2006 (w tekście: RD).
- Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego 2007*, wersja elektroniczna, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 2008, <http://www.stat.gov.pl> (w tekście: RSWZ-WE).

WESTERN POMERANIAN REGION IN DEMOGRAPHIC PERSPECTIVE

Summary

In the article the author shows Western Pomeranian part of Polish-German borderland in the demographic perspective. An important question for sociologists is if regions of the Polish-German borderland are demographically distinctive?

The statistical data presented in the article indicates an evident demographical stagnation of the Western Pomeranian Region which results in decrease of its demographical potential. The demographical stagnation of the Western Pomeranian Region is, in many aspects, a reflection of nationwide processes in Poland. The following statistical data shown in the article such as these concerning marriages, especially marriages at relatively young age, average age at marriage, birth of the first child, divorces and extramarital births, may be a base for a hypothesis of demographical distinctiveness of the region of western borderland.

